

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΓΙΑΞΗ Χ΄ΣΤΑΜΑΤΗ (1902-1911)

Κωνσταντίνος Χιόνης

Ο Γιαξής Χ΄Σταμάτης ήταν γόνος παλιάς πατριαρχικής οικογένειας του Θεολόγου, που έπαιξε πρωτεύοντα ρόλο στην κοινοτική διοίκηση του νησιού κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας. Παππούς του ήταν ο γνωστός Χ΄Γιάννης, που είχε διαδεχθεί από το 1822 τον προεστό και οπλαρχηγό Χ΄Γιώργη Μεταξά στο αξίωμα του προέδρου της Θάσου. Δολοφονήθηκε όμως στη θέση Φονικό και τη θέση του παππού του την πήρε ο πατέρας του Χ΄Σταμάτης. Δεν μπόρεσε όμως να διατηρήσει το αξίωμά του εξαιτίας των χρεών και της σπάταλης ζωής του¹. Παραιτήθηκε κι αποσύρθηκε από την πολιτική. Ο Γιαξής Χ΄Σταμάτης, που ήταν γιος του Χ΄Σταμάτη, διετέλεσε χρόνια προεστός Άνω Θεολόγου². Φαίνεται μορφωμένος και προοδευτικός. Απέκτησε τα παρακάτω παιδιά: το Σταμάτη, το Γιάννη, τη Βενετία, τη Λασκαρούδα και την Ευθυμία, που παντρεύτηκε τον Ανδρόνη και ζει σήμερα. Από τα παιδιά αυτά ο Σταμάτης Χ΄Σταμάτης πήγε στα τέλη του 1901 κι εργάστηκε στην Αμερική. Ύστερα από μια δεκαετία επέστρεψε στο Θεολόγο, παντρεύτηκε την Ελένη Ζαφειρίου Αναγνώστου, από την Κωνσταντινούπολη, κι απέκτησε πέντε παιδιά: το Βασίλη, τη Μαρίνα, τη Βενετία, τη Ζαφειρώ και το Θεοφάνη. Γιος της Ζαφειρώς είναι ο δικηγόρος Σταμάτης Καφαντάρης στην κατοχή του οποίου βρίσκονται οι επιστολές που έστειλε ο προσπάππος του Γιαξής Χ΄Σταματίου στο γιο του Σταμάτη Χ΄Σταμάτη. Η αλληλογραφία περιλαμβάνει 43 επιστολές και καλύπτει τη χρονική περίοδο 1902-1911. Είναι ενδιαφέρουσα, γιατί ο προσπάππος του διαβίβαζε στο γιο του όλα σχεδόν τα νέα του χωριού. Οι επιστολές διαφυλάχθηκαν από το Σταμάτη Χ΄Σταμάτη και σήμερα αποτελούν πολύτιμη πηγή για τον ερευνητή της νεότερης ιστορίας της Θάσου. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή των αιματηρών γεγονότων του 1902, που οδήγησαν στην κατάργηση της αιγυπτιακής κυριαρχίας στη Θάσο. Έτσι κοντά στις άλλες περιγραφές του Γ. Παπαευστρατίου, Α. Βακαλόπουλου, Φ. Τριάρχη και Ηλία Λαμπίρη, προστίθεται σήμερα άλλη μία, που προέρχεται μάλιστα από αυτόπτη μάρτυρα και είναι σύγχρονη με τα γεγονότα που περιγράφει. Γι' αυτό είναι και η πιο ακριβής. Σ' άλλες επιστολές μνημονεύονται οι κινήσεις για την ανέγερση του νέου σχολείου, η σύσταση ταχυδρομείου, οι αναχωρήσεις των νέων από το Θεολόγο στην Αμερική, οι γάμοι, οι θάνατοι κλπ. Παραθέτουμε την περιγραφή των αιματηρών γεγονότων του 1902, καθώς και μερικές άλλες ενδιαφέρουσες ειδήσεις:

Εν Θάσῳ Λιμένι τη 26 Απριλίου 1902.... Όσον αφορά περί της πατρίδος

1. Βλ. Απ. Ε. Βακαλοπούλου, *Ιστορία της Θάσου (1453-1912)*, έκδ. ΕΜΣ, Θεσ/νίκη 1984, σ. 95.

2. Βλ. Κωνσταντίνου Χιόνη, Ένα πρωτόκολλο εισαγομένων εγγράφων των ετών (1902-1904), περ. «ΘΑΣΙΑΚΑ», τ. 2 (1985), σ. 99 και 105.

το ζήτημα θα σας εκθέσω μερικά τα οία υπέφερον οι δυστυχείς πατριώτες. Κατά Νοέμβριον εγένετο ψηφοφορία περί μουχταροδημογεροντίας. Πολλοί των εγχωρίων μας με πειθανάγκασαν και διά πλειονοψηφίας ανεγνωρίσθη παρά της Διοικήσεως ως μουχτάρης της Κοινότητός μας. Ουκ ολίγα δεινά υπέφερα παρά της Διοικήσεως κατόπιν των τοσούτων δεινοπαθημάτων εις τας 25 Μαρτίου του Ευαγγελισμού ο Θεολόγος εσυγχύσθη αρκετά διά τας νέας φορολογίας, τας οποίας η Διοίκησις διά δυναστείας εισέπραττεν. Διεμαρτυρήθησαν εις τον εν Θεολόγῳ διαμένοντα Γιούλπασην ὅπως ανασταλή η διαταγή της νέας φορολογίας μέχρις ὅτου μεταβώσιν αντιπρόσωποι εις τον Ὑψηλότατον Χεδίβην και ὅ,τι διάταγμα αποστέλλει να το σεβασθώμεν. Αλλ' οὔτε ακρόασιν ἔδωκεν περί τούτου· εις τας 27 του ἰδίου μηνός το εσπέρας ἔφθασεν εις Θεολόγον ο Διοικητής μετά 25 στρατιωτῶν λίαν πρωί εις τας 26. Εζήτησεν τους δύο μουχτάρηδες Θεολόγου αλλ' οι κάτοικοι δεν ἄφησαν αὐτούς να παρουσιασθῶσιν ἀμέσως· ο Διοικητής ανεχώρησεν μετά των στρατιωτῶν διά Λιμένα. Καθ' οδόν συνηντήθη μετά των κατοίκων Παναγίας και Ποταμιάς ἐρχόμενοι εις Θεολόγον ὅπως σύμφωνα ἅπαντα τα χωρία αποστείλωσιν αντιπροσώπους εις το Ὑψηλ. Χεδίβην. Εἰς τα Βρυσά, ἀφού ἀπέρασεν ο Διοικητής, κατόπιν μικροῦ διαστήματος ἀπέρασαν ἄλλοι τινές, εὔρον εις αὐτό το μέρος ἀποθανόντα τον εκ Παναγίας Γεώργιον Ηλιά· την ἰδίαν ἡμέραν εις το νεκροταφεῖον Ἀγίου Ἰωάννη, ὅτε εἶδεν τους εκ Παναγίας και Ποταμιάς ἐρχόμενους, ο Γιούλπασης μετά των στρατιωτῶν του ἔδραμεν να οπισθοχωρήσει αὐτούς ἀλλά γυναῖκες και ἄνδρες Θεολογίτες ἔσωσαν αὐτούς εκ των χειρῶν του Γιούλπαση. Η ἐξουσία διά περιστρόφου ἐτραυμάτισεν εις τον μηρόν τον Νικόλαον Γ. Καρκαλέμη και διά ροπάλων και κοντακίων των μαρτινίων πολλὰς κεφαλὰς ἔθραυσαν του Ἰω. Μακρολή, Μαρούδη Ἀγγέλου και ἄλλους τινάς ουχί ὁμως και θανατηφόρους. Την ἰδίαν ἡμέραν συνήχθησαν ἅπαντες οι κάτοικοι των χωρίων Θάσου εις Θεολόγον μετά τον πυρσοκροτισμόν του εις το νεκροταφεῖον Ἀγίου Ἰωάννη ἀμέσως (πλησίον εις το Κονάκιον, μεταξὺ οἰκίας Τζήμα και Ἀνδρωνίου) ἐπυροβόλησαν εκ του Κονακίου του ἐπάνω παραθύρου τον Θεόδωρον Μαυρογέννη³ εκ Μαραιῶν, ὅστις ἔμεινεν ἄπνους. Οι κάτοικοι ὁμως ουδένα στρατιώτην ἔβλαψαν. Συναθροισθέντες οι Θάσιοι ἀμέσως εις το σχολεῖον Κάτω συνοικίας διόρισαν αντιπροσώπους, ἔστειλαν εις Καβάλαν, ἐτηλεγράφησαν τα συμβεβηκότα, τους φόνους και τραυματισμούς εις τον Ὑψηλ. Χεδίβην, εις τον Μεγαλειότατον Σουλτάνον και εις τον Πατριάρχην. Τη 25ῃ Ἀπριλίου ἀνεγνώσθη εις Λιμένα το διάταγμα (ἡ φερμάνιον) του Μεγαλειοτάτου Σουλτάν Ἀπτούλ Χαμίτ Χαν ἀναγνωρίζοντας τα

3. Στις ἄλλες πηγές ἀναφέρονται διαφορετικά ὀνόματα. Ἴσως αὐτά να εἶναι τα πραγματικά τους ὀνόματα, ἐνῶ τ' ἄλλα πρέπει να εἶναι λανθασμένα ἢ παρατσούκλια.

παλαιά προνόμια της νήσου και ότι εις το εξής θα συστηθεί ή διορισθεί καὺ-μακλήκης εις Λιμένα Θάσου από την Αυτού Μεγαλειότητα και Πρωτοδικεῖον, εις ἑκάστον χωρίον θα διορισθεί Ειρηνοδικεῖον μεθ' ενός ή διπλοῦ υπαλλήλου και δικάζωσιν μικράς υποθέσεις και μετ' ολίγας ημέρας ἐλπίζομεν, ως μοι λέγει ο Εμὶν πασιὰς, ότι θα διορθώσει καλύτερα την κατάστασιν της πατρίδος. Η αιγυπτιακή υπαλλήλια Διοικήσεις δεν ανεχώρησεν από την πατρίδα. Τα φονευθέντα πτώματα εθεωρήθησαν παρά του Αρχιατροῦ...

Θεολόγος 4 Ιανουαρίου 1902.... Εχάρημεν ἅπαντες ἐπὶ τη λήψει της επιστολῆς σου και τη εις τον Νέον Κόσμον ἀφίξει σου... Περί του Β. Υψηλάντου εις ον είχες σύστασιν δεν μοι ἔγραψες αν ηνταμώθης ή όχι. Μόνον περί του Μ. Οικονομίδου και Αντ. Κρητικῶς διά το οποίον πραγματικῶς εχάρημεν....

Ο Δ. Σταματέκου ἀπέθανεν εκ περιπνευμονίας προ δύο μηνών. Κατ' αυτὰς ενυμφεύθη η Σωτήρῳ Γιωργούδῃ⁴ μετὰ του Δ. Μαλιάγκου...

Θεολόγος 17 Απριλίου 1902... Διά την κατάστασιν του τόπου ἐπὶ του παρόντος δεν σοι γράφω αναμένων αποτελέσματα, οπότε θα σοι γράψω εκτενῶς. Ο Μάρκος Γαλανός προ δύο μηνών ήλθεν ενταῦθα εκ Καΐρου και εργάζεται εις Λιμένα. Ἄμα τη ἐλεύσει του ἐπάνδρευσε την ἀδελφήν του Ασπασίαν μετὰ του Μιχ. Μπίνου ἀλλά ἐξέφυγεν η νύφη ἄμα τη στέψει και το ἔσκασε λάσπη. Ἐμεινεν ο καημένος ο Μιχάλης εις τα κρύα του λουτροῦ χωρίς να προφτάσει να κάμει τίποτε...

Θεολόγος 10 Ιουνίου 1902... Μετὰ την κατάληψιν του Μεγαλειοτάτου και κραταιοτάτου Ἀνακτος Σουλτάν Απτούλ Χαμίτ Χαν από τας 25 του παρελθόντος Απριλίου η πατρίς διάγει εν ησυχία, η διακανόνισις ὁμως ἐπὶ του ζητήματος των προνομίων δεν ἐκανονίσθη εἰσέτι...

Θεολόγος 9/22 Δεκεμβρίου 1902... Η εφετινή κατάστασις είναι καχεκτική ἐνεκεν της ἀπελπιστικῆς ἀφορίας ὅλων των προϊόντων. Ως να μη ἔφθανε δε τούτο ἐπῆλθε τον 8/βριον πλημμύρα, ην ουδεὶς μέχρι τούδε ἐνθυμείται, προξενήσασα ζημίας ἀνερχομένης εις αρκετάς χιλιάδας λίρας, και ιδίως εις Ποτόν του οποίου τον κάμπον μετήλλαξεν ολοσχερῶς. Ο Κων/νος Γαλανός ἔχει σκοπόν να ἔλθῃ αὐτοῦ... Ο Ιωάννης Πέτκου σοι ἔγραψεν προ καιροῦ...

Θεολόγος 22/5 Απριλίου 1903... Εκ των συγγενῶν μας μόνον ἀπέθανεν ο Ι. Σταματέκου εν τῷ νοσοκομείῳ της Χίου, ενυμφεύθη δε ο Γ. Κούμας με την θυγατέρα του Γεωργιάδου... Προ μηνῶν συνεστήθη ενταῦθα ταχυδρομεῖον, ὥστε εις το εξής στέλλε την επιστολήν ἀπ' ευθείας.

Θεολόγος 1/14 Απριλίου 1904... Η κατάστασις της νήσου εὐρίσκεται εις

4. Είναι η Σωτήρῳ Χ'Γιαξή, κόρη του Γεωργίου Χ'Γιαξή και ἀδελφή του παπποῦ μου Αναστασίου.

την ιδίαν θέσιν εις ην και προ δύο ετών. Απεστάλησαν ήδη δύο αντιπρόσωποι εις Κων/λιν, ων η αποστολή εισέτι δεν έληξε.

Θεολόγος 20 Μαΐου 1904... Πολλοί νέοι εκ του Μαχαλά μας από ζήλον παρρακινούμενοι ανεχώρησαν και θα αναχωρήσουν δι' Αμερικήν, τους οποίους εύχομαι να τους χαρίσει ο 'Υψιστος Θεός καλόν κατευόδιον· ίσως μίαν ημέραν ευδοκιμήσουν και φανώσιν χρήσιμοι όχι μόνον διά τον εαυτόν τους αλλά και διά την αγαπητήν πατρίδα...

Θεολόγος 16 8/βρίου 1904... Τον αδελφόν σας Ιωάννην συνώδευσα ως μοι έγγραφες προηγουμένως με γνωστούς μας συγγενείς ήτοι μετά τους Ιωάννην Κ. Τζιάταν, Στέφανον Σ. Στεφάνου, Γεώργιον Παρούτη, Γεώργιον Ιωάν. Καρκαλέμη και μεθ' ενός εκ Καβάλας, οι οποίοι ανεχώρησαν από το νησίδριον Κοίνερα τη 1η 8/βρίου διά το προμελετούμενον ταξίδιον Θεού ευδοκία.

Θεολόγος 11/24 Φεβρουαρίου 1905... Περί καταρτίσεως συλλόγου σκοπόν έχοντος την υποστήριξιν της πατρίδος δεν έχω τίποτε να είπω ει μη να σας συγχαρώ εκ καρδίας όλους τους σχόντας την πρωτοβουλίαν και να ευχηθώ εκ καρδίας όπως αχθή εις αίσιον πέρας. Απ' εδώ μη περιμένητε τίποτε το καλόν, όλοι ζώμεν εις ατμόσφαιραν πνιγηράν...

Θεολόγος 24/7 Μαΐου 1905... Ο Δ. Τζιάτας είχε γράψει εις τον αδελφόν του ότι παρητήθην του Μουχταλικιού και ως εκ της ηλικίας και ως εκ της μη ευνοϊκής τροπής των πραγμάτων, ήδη σοι αναγγέλλω και εγώ ότι παρητήθην και κοιτάζω τώρα την εργασίαν μας... Δεν μοι έγγραφες τίποτε το σχετικόν περί της συστάσεως του Συλλόγου, που σκοπόν έχουσιν την ανέγερσιν ενταύθα Σχολής. Περί τούτου έγραψεν εις τον Ι. Τζιάταν ο αδελφός του αλλ' παρ' ουδενός ουδεμίαν πληροφορίαν μέχρι τούδε ελάβομεν. Ξεύρεις αυτά μας ενδιαφέρουν και θέλομεν να μάθωμεν...

Θεολόγος 29 Δ/βρίου 1906... Περί του ζητήματος των Σχολείων μας περί ου μοι έγγραφες εκτενώς μακράν του να με δυσареστέι τουναντίον μ' ευχαριστεί. Πολύ χαίρω, διότι έχεις τοιαύτας ιδέας τεινούσας εις την πρόοδον της πατρίδος. Μοι φαίνονται αι ιδέαι συλλογικόταται. Εάν οι εδώ είχαν τοιαύτας σκέψεις οίας οι αυτού, πάντα ταύτα θα ήσαν ευκολοκατόρθωτα. Δυστυχώς μέχρι τούδε ενταύθα ουδέν επετελέσθη χάριν εις την ανοησίαν, εις την επιπολαιότητα, εις την μοχθηρίαν, εις τον φθόνον, εις το μίσος, εις την κουφόνειαν των πατριωτών μας, και εν γένει εις όλα τα ελαττώματα άτινα κοσμούσι τους ενταύθα κυρίους. Βεβαίως υπάρχουν μερικοί οίτινες θέλουν το καλόν, την πρόοδον των Σχολείων, φροντίζουν, αγωνίζονται, αλλ' όλα ταύτα δυστυχώς πνίγονται μέσα εις την μοχθηρίαν των πολλών...

Θεολόγος 7 Απριλίου 1907... Ερρίφθη ιδέα ενταύθα υπέρ ανεγέρσεως εκ βάθρων της Σχολής μας. Θα απαιτηθώσιν αρκετά χρήματα διά την ανέγερσιν του κτηρίου της Σχολής, διότι η οικοδόμησις θα γίνη συμφώνως των σημερι-

νών προόδων. Πρόκειται κατά τας εορτάς του Πάσχα να συγκληθεί Συνέλευσις, ήτις θα εκλέξει επιτροπήν, ήτις θα διενεργήσῃ εράνους, διότι σημείωσε ὅτι ἡ Κοινότης οὔτε λεπτόν ἔχει να δώσει, σχεδόν υποχρεωτικούς παρ' ὅλων. Δυνάμεθα να βασιθώμεν αποτελεσματικῶς ἐφ' ὑμῶν; Καὶ τι ποσὸν δύναται να εισπραχθεῖ παρ' ὑμῶν ὑπὲρ τῆς Σχολῆς;...

Θεολόγος 27 Ιουλίου 1907... εἰάν παρουσιασθῇ ἀνάγκη ὅπως παρουσιασθῇτε εἰς τας αὐτοῦ Ἀρχάς καὶ ἐγγυηθῇτε περὶ τοῦ διδασκάλου μας Δημητρίου Τζια, ὁ ὁποῖος ἀφικνεῖται αὐτοῦ, ὁσονούπω να το πράξῃτε πάραυτα, διότι ἐπὶ τετραετίαν, ὅπου ἐχρημάτισε ὡς διδάσκαλος εἰς τὴν Κοινότητά μας, ἐδειξε διαγωγὴν καθ' ὅλα ἀμεμπτον· ἄλλωστε περὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου δηλαδὴ Δημητρίου Π. Τζια θα σας πληροφορήσῃ καὶ ὁ ἀδελφός σας Ἰωάννης, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε διδάσκαλος...

Θεολόγος 28/11 8/βρίου 1908... Ὁ Ν. Λαμπέρης ἐξήλθε προ 1½ μηνός των φυλακῶν Θεσ/νίκης χάριν τῆ ἀμνηστία τῆ δοθείσης ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ Συντάγματος⁵. Προ μηνός εὐρίσκεται εἰς Ἀστρίδα χάριν ἀλλαγῆς ἀέρος καὶ κλίματος, καθ' ὅτι ἐπάσχε φοβερά, ὅταν ἐξήλθε των φυλακῶν. Περί τοῦ ἐκ Μαριῶν Ἀν. Ν. Ἰωαννίδου σοὶ πληροφορῶ ὅτι ἀπέθανε προ εἴκοσι ἡμερῶν...

Θεολόγος 8 Δεκεμβρίου 1908... Προ τινων ἡμερῶν ἐπισκέφθην τὸν ἐν Παναγία Δ. Ἰωαννίδην ἱατρὸν, ἀδελφόν τοῦ ἀποθανόντος, καὶ τοῦ ὠμίλησα περὶ τοῦ χρέους τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ, καθὼς καὶ τὴν μητέρα τοῦ εἰς Μαριές... Ὡς ἐμαθες πιστεύω ἕως τῶρα τὸ θάνατο τοῦ Β. Πέτκου, ὅστις προήλθε ἐκ πτώσεως ἐξ ἐλαιοδένδρου καὶ μετὰ 8ήμερον ἐλαφρὰν ἀδιαθεσίαν ἀναπτυχθείσης μηνιγγοεγκεφαλίτιδος ἐπέφερε ἀποτόμως τὸν ἀνέλπιστον θάνατον, διότι ὁ Βασιλικός δὲν ἦτο πούθενά κτυπημένος καὶ δὲν ὑπέφερε σχεδόν μέχρι τελευταίας ὥρας...

Θεολόγος 27 Αυγούστου 1909... αὐτὰ που γράφουν αἱ ἐφημερίδες δὲν εἶναι ἀλήθεια, κάτι ἀσήμαντα ἐγίναν. Δὲν εἶναι τίποτε μόνον μέχρι σήμερον ἐμολίρασαν νοφούσια εἰς ὅλην τὴν Θάσον. Ἐπῆραμεν καὶ ἡμεῖς, μόνον ἐσένα καὶ τὸ Γιάννη δὲν σας ἐπῆραμε, μόνον σας καταγράψαμεν. Καὶ τι θα συμβεῖ πάλιν κατόπιν, θα σας ἀπαντήσωμεν...

Θεολόγος 15 Δεκεμβρίου 1909... Περί στρατολογίας εἶναι ἀληθές ὅτι κατέγραψαν τοὺς ἀπὸ 20 μέχρι 26 ἐτῶν μὴ μουσουλμάνους καὶ τῶρα περιμένεται ἡ διακανόνισις των ὁρῶν τῆς υπηρετήσεως αὐτῶν ἐν τῷ στρατῷ. Μὴν εἶσαι τόσον ἀπαισιόδοξος ὅσον ἀφορὰ τὸ ζήτημα αὐτό, δὲν εἶναι κακὸν ὅπως οἱ Ἕλληνες μάθωσι τὴν στρατιωτικὴν τάξιν καὶ πειθαρχίαν καὶ τὸ καλῶς χεiriζεσθαι τὸ ὅπλον...

Θεολόγος 27 Μαρτίου 1910... Ὁ Κ. Ἀνδρώνης, ὁ ὁποῖος καὶ εἶναι ἡ αἰτία τῆς παρούσης μου, με παρεκάλεσε να σε γράψω να ἐμβάσεις ἐπτά 7 λίρας Ἀγγλίας εἰς τὸν υἱόν τοῦ Νίκου Ἀνδρώνη ἐἰς τὸ ἐν Springfield σχολεῖον, τὰς ὁποίας θα ἐνχειρίσῃ εἰς ἐμέ ἐνταῦθα...

5. Ἦταν φυλακισμένος λόγω τῆς συμμετοχῆς τοῦ στο Μακεδονικὸ ἀγῶνα.